

De landschappen van Paul Dikker

Uitgestelde intuïtie

1

Recente studiereizen van Paul Dikker naar Noorwegen leverden een interessante serie landschappen op. Het heldere kleurgebruik in zijn schilderijen komt voort uit een techniek waarbij hij een groot aantal lagen olieverf over elkaar heen aanbrengt.
Anton Staartjes

'Het landschap uitbeelden is geen doel op zich, het is voor mij een thema om niet alleen een verhaal maar ook mijn visie op schilderen weer te geven', vertelt Paul Dikker (1959) over zijn werk. De landschappen die hij maakt hebben een eigen identiteit en uitstraling. Hij vertelt zijn verhalen in nauwkeurig geënceneerde settings

van architectuur en landschapselementen. Zijn schilderijen hebben soms zeer ongebruikelijke formaten, zoals 275 x 20 cm. Vrijwel altijd zijn er intense en stralende kleuren, verkregen door een zorgvuldige verfbehandeling waarbij hij een groot aantal lagen olieverf over elkaar zet. Dikker voelt zich geen 'pur sang' landschaps-

1 *Bestemming* (2006), olieverf op linnen, 100 x 80

cm, particuliere collectie.

2 *Onderwijl* (2008), olieverf op linnen, 150 x 40 cm, particuliere collectie.

en doordachte compositie

2

schilder: 'Er waren altijd al landschaps- en architectuurmotieven in mijn werk. Pas midden jaren negentig ben ik me echt voor het thema gaan interesseren. Dat kwam door een vakantie in Portugal. Toen ik voor het eerst in dat land kwam, was het alsof ik in mijn eigen fantasiewereld stapte. Beter gezegd, een soort uitvergroting van mijn fantasie. De huizen, gebouwen en landschappen; ik kwam overal bekende thema's en ornamenten tegen die soms al in mijn schilderijen of tekeningen voorkwamen. Bijvoorbeeld de decoraties rond de ramen van Portugese huizen vond ik inspirerend. Dat soort onderdelen zijn in mijn schilderijen nog vaak terug te vinden. In 2000 heb ik drie maanden in Portugal gewerkt. Die periode was van grote invloed op mijn ontwikkeling.'

'Ik ben lang bezig met het denken over hoe een schilderij eruit zou moeten zien. Dat is natuurlijk heel voor de hand liggend, ik denk dat iedere schilder dat doet. Bij elk schilderij doe ik dat eigenlijk weer opnieuw. Het gaat me om op een interessante manier een aantal beeldende elementen samen te brengen. Daarbij is het nemen van compositorisch beslissingen voor mijn een abstracte manier van denken. Of vormelementen van links of van rechts moeten komen; het openlaten of juist invullen van een ruimte; een vlak tweedimensionaal of door een verloopkleur juist heel sferisch maken: het zijn allemaal beslissingen die ik op een intuïtieve manier neem.'

Politicoloog

Voordat hij naar de academie ging, studeerde Dikker politicologie aan de Universiteit van

Amsterdam. 'Op de middelbare school had ik al veel belangstelling voor kunstgeschiedenis en schilderen. Ik wilde wel naar de academie maar twijfelde nog. Ik zou daar ook allerlei dingen moeten gaan doe waar ik helemaal geen zin in had, zoals het maken van etsen of houtsneden.' 'In die periode volgde ik een aantal lezingen van Joop van Santen, een politiek econoom. Hij vertelde over Hegel en Marx en gaf op een boeiende manier inzicht in hoe de samenleving cultureel en maatschappelijk georganiseerd was. Daardoor geïnspireerd, ging ik politicologie studeren. Eigenlijk bleek toen al heel snel dat ik filosofie had moeten doen, maar ik ben wel met politicologie doorgedaan.'

'Tijdens mijn studie ontmoette ik een oudere medestudent die naast zijn studie op de avondschool van de Rijksacademie zat. Na wat van mijn werk gezien te hebben, raadde hij mij aan die stap ook te maken. Ik werd aangenomen en volgde van '79 tot '84 de avondopleiding van de Rijksacademie. Het was wel hard werken: overdag colleges aan de universiteit of studeren in de universiteitsbibliotheek; om vijf uur naar de Mensa en dan van zeven tot negen naar de Rijksacademie. Meestal ging ik na negenen nog een paar uur naar de bibliotheek of, als het zo uitkwam, naar de kroeg. In 1984 was ik klaar op de academie, een jaar later studeerde ik af aan de universiteit. Ik had al vrij snel na mijn eindexamen aan de academie een tentoonstelling.' 'Ik ben met schilderen doorgedaan. Direct na de academie werkte ik veel in zwart-wit. Met gouache, water en caparol direct op papier, heel expressief en heel anders dan nu. Ik vond

het lekker los schilderen heerlijk. Op een gegeven moment kwam daar toch een kentering in: het was voor mijn gevoel steeds weer hetzelfde. Er ontstond een soort vanzelfsprekendheid die ik niet kon doorbreken. Dat was het moment dat ik meer en meer over de regie en compositie van schilderijen ging nadenken.'

Compositie

Het nadenken over compositie resulteerde uiteindelijk in schilderijen waarop de diverse beeldende elementen van het onderwerp zorgvuldig gepositioneerd zijn. Compositie speelt een belangrijke rol in het werk van Dikker. 'Op de middelbare school zat ik bij een jongen in de klas die erg goed maar ook heel precies schilderde', vertelt hij. 'Hij zette alles heel nauwkeurig op zijn plaats en ik weet nog heel goed dat ik toen dacht: "Als het zo moet, dan hoeft het voor mij niet." Nu ben ik eigenlijk op precies dezelfde manier bezig. Zo zie je maar hoe dat gaat met ontwikkeling.'

'Voor ik met een schilderij begin, maak ik een groot aantal kleine tekeningen. Dan zoek ik schetsend naar de juiste compositie. Hoewel het allemaal heel doordacht overkomt, werk ik toch vanuit mijn gevoel. Noem het maar 'uitgestelde' of 'gereflecteerde' intuïtie: als ik een aantal varianten gemaakt heb, kies ik welke voor mij de beste is. Ik heb schetsboekjes en mappen vol uitgewerkte composities in zwart-wit en kleur. Het blijft dus iets intuïtiefs; er komt een moment dat ik met zekerheid kan zeggen: "Ja, die is het."' 'Ik vind zelf dat mijn schilderijen bol staan van emotie. Het is een gepassioneerde manier om

3

een vorm te zoeken van dingen die me raken: de enormiteit van een landschap, de stilte of de leegte. Ik schilder net zo lang door totdat ik voel dat het schilderij klaar is. Waarschijnlijk herken ik op dat moment in het schilderij iets van mijn eigen persoonlijkheid, mijn essentie.'

'Het zoeken naar de juiste compositie kan ik niet direct op doek doen. Dan ontstaat er rommel omdat ik steeds dingen ga overschilderen. Ik streef nu juist naar de schoonheid van een heldere benadering. Vanwege de lange droogtijden van olieverf zou dat ook niet handig zijn. Het schetsboek is daarom voor mij ook een manier om mijn schilderijen "schoon" en helder te houden. Ik schilder ook wel met gouache en sinds een jaar ook met acryl. Het handige van acryl is dat het snel droogt, maar dat maakt het juist weer moeilijk om het helemaal vlekkeloos te krijgen. Met olieverf kun je lekker doorstrijken. Mensen zeggen wel eens dat ik zo goed met acryl om kan gaan: "Het is net olieverf." Ik leer dus bij.'

Noorwegen

Bij zijn reizen naar het buitenland staat voor Dikker de keuze van het landschap niet voorop: 'Het gaat me om een verandering van omgeving, om nieuwe impulsen te krijgen zodat ik niet vastloop in de dingen waar ik mee bezig ben. Dat ik bijvoorbeeld in Noorwegen terecht kwam, was puur toeval. Ik had brieven naar een aantal ambassades gestuurd en kreeg vanuit Noorwegen een leuke reactie.'

Met zijn eerste werkperiode in Noorwegen was Dikker niet eens zo blij. 'Er verschenen allemaal "grijzen" in mijn schilderijen. Het was een fase waar ik doorheen moest. Het kostte me nogal wat moeite om er de kleurigheid weer in terug te brengen.'

'Het Noorse landschap is zo vreselijk mooi. Vanuit de studio waar ik verbleef had ik een fantastisch uitzicht op de fjord. Ik ontkwam er niet aan daar wat mee te gaan doen. Ik heb wel een veldezel maar ik ben niet echt een schilder om in het landschap te gaan zitten schilderen. Ik doe aan het verzamelen van indrukken, bijvoorbeeld tijdens boottochten. Ik heb een twaalfdaagse zeereis gemaakt langs de kust van Noorwegen en heb op de boot heel veel getekend en gefotografeerd. De indrukken waren overweldigend, ik had het gevoel dat ik dit niet voorbij mocht laten gaan. Het was een gevoel van opwinding, ik wilde alles vastleggen. Later ben ik de schetsen en foto's gaan uitwerken tot schilderijen. Er zit in de meeste schilderijen wel een suggestie van een verhaal. De anekdotische elementen in de schilderijen zoals een bootje, vliegtuig of een onderzeeër hebben met tijd te maken, het moment dat er iets gebeurt. Je kijkt op het juiste moment. Als je iets later had gekeken was het bootje alweer weg. Bij de schilderijen die ik maak met "alleen maar" landschap heb ik het idee dat het verhaal nog ongedefinieerd is, dat ik er nog steeds iets aan toe zou kunnen voegen.'

Fluweel

De techniek van het schilderen heeft Paul Dikker zichzelf eigen gemaakt. 'Op de academie tekende ik vooral en schilderen – met gouache en plakkaatverf – deed ik maar af en toe', vertelt hij hierover. 'Het schilderen met olieverf kwam pas nadat ik van de academie af was. Er waren altijd mensen waar ik dingen aan kon vragen en ik had natuurlijk veel aan boeken, zoals dat van Doerner. Mijn techniek, het schilderen van een groot aantal lagen over elkaar heen, heb ik zelf ontwikkeld. Het prepareren van mijn doeken doe ik allang niet meer zelf. De doeken die ik door de professionele vakhandel laat maken, zijn zorgvuldig afgewerkt en hopelijk goed genoeg van kwaliteit. Daar doe ik het zelf niet voor.'

'In mijn schilderijen gebruik ik veel lagen verf over elkaar heen. Het is toch anders dan glacierend of glacis. Ik gebruik geen transparante maar wel sterk verdunde verflagen. Ik meng mijn kleuren altijd met witten. Ik vind het rampzalig dat cremserwit, dat goed is voor de elasticiteit van de verflaag en waarmee je massa kunt maken, tegenwoordig verboden is. Vanwege het milieu is het niet meer verkrijgbaar in tubes.

3 *Tussentijd* (2008), acrylverf op linnen, 50 x 40 cm.

4 *Bij duisternis* (2008), olieverf op linnen, 140 x 105 cm.

5 *Volgens plan* (2007), olieverf op linnen, 40 x 40 cm, particuliere collectie.

4

Het wordt een rotzooi als ik eigenhandig een lege tube probeer te vullen met de inhoud van een blik cremserwit, dat gelukkig nog net wel te krijgen is. Hier kan ik heel boos om worden.' 'Als ik een schilderij ga maken, teken ik eerst met potlood de voorstelling. Soms, maar niet altijd,

begin ik met een monochrome ondergrond. Bijvoorbeeld gebrande sienna om een 'warme' gloed in mijn schilderijen te krijgen. Ik meng mijn verf op basis van de kleuren van mijn potloodtekening en schilder de vlakken netjes in. Tijdens de droogtijden kan ik de kleuren beoor-

delen en ervoor kiezen hun samenstelling te veranderen. Zo zoek ik naar het juiste evenwicht en ontwikkelt het schilderij zich: het groeit. Nadat ik de verflagen heb aangebracht, strijk ik ze na met een zacht daspenseel. Vroeger ging ik zo door tot de verflaag helemaal glad was. Tegenwoordig is er iets meer penseel- en verfstructuur te zien.'

'Hoewel ik niet of nauwelijks met transparante verflagen werk, speelt de ondergrond wel een belangrijke rol. Bij de vierde of vijfde laag begint het. Dan voel ik een tinteling komen; de verf wordt een soort fluweel. Dat is vooral iets van olieverf, acryl heeft dat in iets mindere mate. Voor de techniek zelf heb ik me onder meer laten inspireren door Barnett Newman. De intense kleuren in zijn schilderijen kreeg hij door een groot aantal verflagen over elkaar heen te zetten.'

'Hoewel ik niet direct in het landschap ga zitten schilderen, is het wel erg fijn om aan een landschap werken in het land zelf. Ik heb uit Noorwegen genoeg schetsen en ideeën om in mijn atelier in Amsterdam uit te werken. Dat doe ik ook, maar ik mis de Noorse atmosfeer heel erg. Misschien moet ik gauw weer weg.'

Voor meer info: www.pauldikker.nl

Anton Staartjes is redacteur van kM en freelance publicist.

5